

Az érettségizők német íráskészségéről

Az új érettségi első próbamérésének tanulságai

A vizsgafejlesztés folyamata

Az Országos Közoktatási Intézet Értékelési és Érettségi Vizsgaközpontjában 1996 óta folyik a német érettségi vizsga fejlesztése. A részletes vizsgakövetelmények tervezetének kidolgozása után 1998-ban kezdődött el a második munkaszakasz, a vizsgamodell kialakítása, melynek célja a vizsga belső szerkezetének és az egyes vizsgarészek formájának meghatározása. A fejlesztési folyamat alapvető jellemzője a ciklikusság: a munkahipotézisek alapján összeállított tesztfüzetek kipróbálása után a hipotézisek átdolgozására, majd újabb mérésekre kerül sor. A fejlesztési munka eredményeként a szakmai viták és a többi nyelven dolgozó munkacsoporttal való egyeztetés után készül el a módosított követelményrendszer és a vizsgaleírás, amely a vizsga tartalmára és lebonyolítására vonatkozó összes részletet tartalmazza.

A megreformált német érettségi vizsga a jelenleg érvényben levő tervek szerint a négy kommunikatív készséget valamint a nyelvtani és lexikai kompetenciát célzottan mérő részekből fog állni. A különböző nyelvi vizsgákban hatodik elemként szereplő fordítási rész helyett a teszt egyéb részeibe integrált feladatokkal mérjük majd a közvetítés képességét. A vizsgafejlesztés folyamatában 1998 decemberében került sor az első mérésre, melyen az olvasás, az írás, valamint a nyelvtan és szókincs részhez készült tesztfüzeteket próbáltuk ki. A mérés a következő kérdéskörökre irányult:

- a tesztfüzetek nehézségi szintjének kipróbálása,
- a tesztfüzetek belső szerkezete,
- a különböző feladattípusok, illetve a konkrét feladatok használhatósága,
- a javítási és értékelési útmutatók használhatósága.

Ezen a helyen külön ki kell térni a szintmeghatározás nehézségeire. A vizsgaszintek kialakításakor kettős kihívásnak kell megfelelni: szem előtt kell tartani mind az elvárásokat, mind a lehetőségek végességét. A középszint meghatározásakor egyrészt figyelembe kell venni az Európai Unió minimális célkitűzéseit, mely szerint kívánatos, hogy a diákok saját anyanyelvükön kívül legalább egy európai nyelvet beszéljenek olyan szinten, mely eredményes kommunikációt tesz lehetővé. Ez az Európa Tanács szintrendszerében a B1-es szintnek (Threshold Level, Kontaktschwelle) felel meg. Másrészt az idegen nyelv státuszát tekintve kötelező érettségi tárgy, biztosítani kell tehát, hogy a középszintű vizsgára való eredményes felkészülés lehetősége az ország bármely középiskolájában adott legyen. A kérdés tehát az, hogy biztosíthatók-e minden középiskolában olyan feltételek az új érettségi vizsga bevezetéséig, melyek alapján az Európai Unió által javasolt nyelvi szint elérése reális lehet. Az emelt szint

meghatározásánál figyelembe kell venni a lehetséges felhasználók, így az érintett felsőoktatási intézmények elvárásait, ami a német közös érettségi-felvételi vizsga esetén nagyon magas szintű nyelvtudást jelent. Az 1998-as mérés egyik legfontosabb célja az volt, hogy az elvárások és a becsült lehetőségek felől közelítő szintmeghatározást szembe-tesse a realitásokkal. A mérésben összesen 23 önként jelentkező tanár vett részt 17 iskolából, melyek közül 8 gimnázium, 5 szakközépiskola, valamint 4 szakközépiskola és gimnázium volt. Elsősorban arra törekedtünk, hogy átlagos lehetőségekkel rendelkező iskolákban elérhető teljesítmények alapján alkossunk képet a nyelvtudás szintjéről. A tanulói kérdőívek adatai alapján megállapíthatjuk, hogy mintánk a középszintű feladatsor kipróbálásához volt jobban használható.

Jelen tanulmány kereteit meghaladná a mérési eredmények teljeskörű elemzése, ezért a következőkben csak az írásfüzetek eredményeiben megnyilvánuló tendenciákat mutatjuk be részletesen.

Az írásfüzetek kipróbálásának eredményei és a tanulságok

A vizsgarész célja az íráskészség mint célkészség mérése, azaz annak megállapítása, hogyan képes magát a vizsgázó írásban kifejezni, illetve a mindennapi élethez, munkavállaláshoz vagy a továbbtanuláshoz kapcsolódó írásbeli feladatokat elvégezni.

Mivel a középszintű vizsga különböző nyelvtudási szinteket fog át, a tesztfüzetek összeállításánál problémát jelentett a középszint megfelelő „széthúzása”, azaz annak megoldása, hogy a még elfogadható és a kiváló teljesítmények közötti nagy különbség a különböző nehézségű feladatok révén érzékelhetővé váljon. Ezt úgy próbáltuk megoldani, hogy minden tesztben kialakítottunk egy alacsony követelményszintű sávot, mely sávba tartozó feladatok elfogadható megoldása a vizsga sikeres teljesítését jelenti. Az íráskészség mérésénél úgy tűnt, hogy egy feladattal nem oldható meg a teljesítmények megfelelő differenciálása, a leggyengébb, de még elfogadható tanulói teljesítmények elkülönítése. Ezért úgy döntöttünk, hogy középszinten két feladatot kell megoldaniuk a vizsgázóknak. Az emelt szinten ez a probléma egy feladattal is megoldható volt.

A két tesztfüzetben a feladatokat németül fogalmaztuk meg, a dolgozatok összehasonlíthatóságát tartalmi irányító szempontokkal és az elvárt szöveghossz megadásával (szavak száma) biztosítottuk. Minden feladat tartalmazott kiindulási szöveget. A középszint feladataihoz és az emelt szinthez külön javítási és értékelési útmutatók készültek, összesen három. Az útmutatók közös jellemzője, hogy a nemzetközi vizsgáztatási gyakorlatban az íráskészség mérésére használatos analitikus skálák mintáját követik, azaz különböző értékelési szempontokat, ezeken belül pedig pontosan körülírt szinteket tartalmaznak.

Középszint

Az 1998. decemberi méréshez használt írás 1. füzet szerkezete (60 perc)

Szövegfajta	Szöveghossz (szavak száma)	Pontszám
I. félhivatalos levél	80–120	12
II. olvasói levél vagy állásfoglalás	100–140	20
Összesen:	180–260	32

A pontszámok az értékelésnél használt munkapontokat jelölik, a két feladat egymáshoz viszonyított pontaránya még nem meghatározott.

1. Feladat

Az első feladat hivatott arra, hogy a leggyengébb, de még elfogadható szinten teljesítő tanulók számára lehetővé tegye a sikeres vizsgázást. Ebben az alsó sávban a kommunikatív funkció következetes érvényesítésére törekedtünk, ezért olyan szövegfajtát választottunk, amit a tanulók valós élethelyzetekben írhatnak. A konkrét feladat a kipróbálás során használhatónak bizonyult, csak kisebb formai változtatások szükségesek.

Értékelési szempontok – Írás 1, 1. feladat

Szempont	Pontszám
Tartalom	3
Szövegalkotás	3
Nyelvtan és szókincs	6
Összesen:	12

A középszintű füzetet 174 tanuló írta meg. A tartalom szempontjának értékelésénél sok dolgozatot kellett 0 ponttal értékelni, annak ellenére, hogy a tartalom 0 pontos szintjének leírásában az szerepelt, hogy a tanuló az öt megadott irányító szempontból kettőt vagy annál kevesebbet dolgozott ki részletesen. Ez annál meglepőbb, mivel az öt szempontból kettő a tanuló személyével kapcsolatos alapvető adatokra kérdezett rá, tehát a nyelvtanulás kezdetén megtanult panelek használatát tette lehetővé.

A szövegalkotás szempontjánál ezen a szinten csak azt értékeltük, hogy a létrehozott szöveg megfelel-e a levéllel mint szövegfajtaival szemben állított formai követelményeknek, valamint a levél hangneme megfelel-e a címzetthez való viszonyoknak és a közlési szándéknak. Az értékelési szempontokon belül a szintek leírásánál igen „toleránsak” voltunk: amennyiben a tanuló törekedett a levélforma betartására, azaz megkísérelt megszólítást írni, és volt aláírás, egy ponttal értékeltük dolgozatát. Ennek ellenére igen nagy volt a 0 pontos dolgozatok aránya, ami arra enged következtetni, hogy a tanulók nagy része nincs tisztában a szövegfajta formai sajátosságaival.

A nyelvtan és szókincs szempontjánál az egyes hibák súlyozása annak alapján történt, hogy milyen mértékben nehezítették a megértést. A 0 pontos dolgozatok aránya megegyezett a tartalom szempontjánál így értékelt dolgozatok arányával.

2. Feladat

A második rész célja a minimum szint feletti tanulói teljesítmények további differenciálása. Itt két feladat közül választhattak a tanulók, melyeknél nemcsak a téma, hanem a szövegfajta is különböző volt. Ez a rész három tanulsággal szolgált számunkra. Egyrészt be kellett látnunk, hogy sem itt, sem az emelt szinten nem ragaszkodhatunk a kommunikatív funkció következetes érvényesítéséhez, mert ez nagyon leszűkíti az alkalmazható szövegfajták körét. Kevés az olyan szövegfajta, mely mellett, hogy a kommunikativitás elvének megfelel, a gondolati és nyelvi komplexitás-

nak is teret ad, és ismerete a középiskolai nyelvtanulás végén megkövetelhető. Másrészt a javítás során egyértelművé vált, hogy a dolgozatok összehasonlíthatósága érdekében azonos szövegfajta mellett különböző témák megadása a célszerű. Harmadrészt a konkrét feladatokra vonatkozóan kiderült, hogy változtatásra szorulnak, pl. az irányító szempontokat kiegészítendő kérdés formájában érdemes megfogalmazni, mert ez is azt sugallja a tanulóknak, hogy egy-egy szempontról részletesebben írjanak.

Értékelési szempontok – Írás 1, 2. feladat

Szempont	Pontszám
Tartalom	5
Szövegalkotás	5
Szókincs, kifejezésmód	5
Nyelvtan, helyesírás	5
Összesen:	20

A javítási és értékelés útmutató az elsőhöz képest differenciáltabb, külön szempontként kezeli a szókincset és a nyelvtant, valamint a szövegalkotás szempontnál a formai jegyeken túlmenően a szövegösszefüggés tartalmi és nyelvi elemeinek használatát is vizsgálja. Bár itt is magas a 0 pontos dolgozatok száma, ez elsősorban arra vezethető vissza, hogy sokan el sem kezdték a feladatot, vagy éppen csak belekezdték a megoldásba.

Emelt szint

Az 1998. decemberi méréshez használt Írás 2 füzet szerkezete (90 perc)

Szövegfajta	Szöveg hossz (szavak száma)	Pontszám
olvasói levél (választási lehetőség két téma közül)	350–450	20

Az emelt szinten két téma közül választhattak a tanulók, mindkettőt olvasói levél formájában kellett kifejteni. A szövegfajtura vonatkozóan a középszint megállapításai érvényesek. A megadott témák nehéznek bizonyultak, változtatásra szorul továbbá a kiindulási szövegek hossza is.

Értékelési szempontok – Írás, 2

Szempont	Pontszám
Tartalom	5
Szövegalkotás	5
Szókincs, kifejezésmód	5
Nyelvtan, helyesírás	5
Összesen:	20

Az emelt szintű tesztfüzetet 105 tanuló írta meg, de a minta teljesítőképessége feltehetően gyengébb volt a célcsoporténál. A javítás és értékelés a középszinten is használatos szempontok alapján történt, a szempontokon belül a szintek magasabban helyezkedtek el. A 0 pontos dolgozatok száma a többi értékelési szemponthoz képest feltűnően magas a tartalom szempontnál (105/38), ami arra enged következtetni, hogy sokaknak nem elsősorban a nyelvi korlátok jelentettek problémát.

Általános tapasztalatok és tanulságok

A mérés számos információt szolgáltatott a kutatási kérdésekre vonatkozóan. A tesztfüzetek nehézségi szintje – nem csak az írás viszonylatában – túl magasnak bizonyult. Ez a vizsgaszintek módosítását teszi szükségessé. A nehézségi fok mérséklése az íráskészség mérésénél többek közt a szövegek hosszának csökkentését követeli meg. A középszintű írásfüzet belső szerkezetének meghatározásához további mérések szükségesek. Tisztázandó, hogy elvárható-e két feladat megoldása rövidebb szövegekkel a rendelkezésre álló idő növelése mellett, vagy más módon kell megkísérelni a középszint széthúzását. A javítási és értékelési útmutatók fejlesztésre szorulnak. A későbbiekben fontos a kettős javítás eredményességének vizsgálata a javítók képzése mellett. Továbbra is megoldásra szorul, hogyan adható meg az elvárt szövegek hossza, a szavak számlálását több tanárkolléga kifogásolta.

Az írásfüzetek eredményeit a többi mért területtel összevetve megjegyzendő, hogy a várt és a valós eredmények közötti eltérés az íráskészség esetében volt a legnagyobb. Úgy tűnik, ennek a készségnek a fejlesztése nyelvoktatásunkban alárendelt szerepet játszik. A jelenség egyik magyarázata, hogy a korábbi nyelvtanítási módszerek nem fektettek hangsúlyt ennek a területnek a fejlesztésére, a kommunikatív módszerrel kapcsolatosan pedig továbbra is meghatározó az a téves nézet, mely a kommunikatív nyelvoktatást a beszéd-centrikussággal azonosítja. Másrészt meg kell említeni, hogy az alacsony óraszám behatárolja a lehetőségeket, amint azt több, tanári kérdőívet kitöltő kolléga is megjegyezte, az íráskészség időigényes fejlesztése helyett inkább a szóbeliségre fektetnek hangsúlyt. Természetesen nem tudhatjuk pontosan, mi jellemzi nyelvoktatásunkat az új érettségi tervezett bevezetésekor, örvendetes lenne azonban, ha az íráskészség fejlesztése hangsúlyosabb helyet töltene be a jelenleginél.